

*О. В. Сахаров,
здобувач, Академія муніципального управління*

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ

Обґрунтовано методичні основи та інструменти державної підтримки сільського господарства в регіоні. Розроблено схему формування впливу держави на аграрний сектор економіки як на об'єкт регулювання.

It is led to methodical bases and instruments of state support of agriculture in a region. The chart of forming of influencing of the state is developed on the agrarian sector of economy as on the object of adjusting.

ВСТУП

Суб'єктом державного регулювання економіки є держава в особі державних органів — президента, парламенту, уряду, місцевих адміністрацій. Однак деякі дослідники вважають, що суб'єкт державного регулювання — це виразники та виконавці господарських інтересів, насамперед, соціальні групи, які відрізняються одна від одної за такими ознаками, як майно, доходи, види діяльності, професія, регіональні та галузеві інтереси. На нашу думку, коректніше вважати суб'єктом державного регулювання спеціально утворений орган влади, державну установу або її підрозділ, що взаємодіють між собою та між якими розподілені певні функції державного управління. Головною рисою суб'єкта державного регулювання є наявність у нього певної компетенції і владних повноважень, які дають змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання. Об'єктом державного регулювання є сільське господарство регіону, а також соціально-економічні процеси, що супроводжують його розвиток, в т.ч. структурні зрушення в галузях та їх розміщенні, інвестуванні, інноваціях тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основні положення сучасних теорій державного регулювання та необхідності їх здійснення в аграрному секторі викладені в працях відомих вітчизняних та закордонних вчених, таких як Р.А. Абдуллаєв, О.М. Варченко, В.П. Галушко, Б.М. Данилишин, М.Я. Дем'яненко, С.М. Кваша, І.І. Лукінов, Ю.О. Лупенко, А.П. Марченко, М.Й. Малік, Л.О. Мармуть, О.М. Могилий, Л.В. Молдаван, І.Х. Османов, П.Т. Саблук, В.І. Топіха, О.М. Шпичак, М.Д. Янків та ін. Проте залишаються недостатньо висвітленими і потребують поглибленого опрацювання теоретичні й методологічні аспекти проблеми спрямування важелів механізму державної підтримки конкурентоспроможності сільського господарства та сільського розвитку в умовах економічної кризи.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— обґрунтувати методичні основи та інструменти державної підтримки сільського господарства в регіоні;
— розробити схему формування впливу держави на аграрний сектор економіки як на об'єкт регулювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

У теорії державного регулювання економіки наголошується на необхідності системного підходу до вибору засобів і методів впливу держави на суб'єкти економічних відносин. У літературі зустрічається різна класифікація методів державного регулювання економіки в залежності від обраних критеріїв. Зокрема, виділяють дві групи методів державного регулювання економіки, використовуючи дві ознаки: форми впливу та засоби впливу. За формами впливу виділяють прямі та непрямі методи регулювання, за засобами впливу — правові, адміністративні, економічні та пропагандистські методи [1, с. 67].

До об'єктів державного регулювання економіки, виходячи з аналізу літературних джерел, можна віднести: економічні підсистеми, соціально-економічні процеси, відносини, ринки, організації, окрему людину.

Принципова схема формування впливу держави на аграрний сектор економіки як на об'єкт регулювання представлена на рис. 1.

Державна підтримка сільськогосподарських виробників у різних країнах має велику історію, і спочатку вводилась саме в кризово-депресивні періоди аграрного розвитку. Тому є всі підстави вважати, що сільське господарство розвинених зарубіжних країн досягло високих показників ефективності завдяки тривалій фінансовій підтримці держави. Так вважає і один з авторитетних американських економістів Дж.К. Гелбрейт: "Державне втручання в інтереси сільського господарства — усупільнення сільськогосподарської технології, підтримка сільськогосподарських цін для заохочення нових методів — мають істотне значення для збалансованого розвитку... У відсутності таких суспільних заходів надходження продуктів харчування... було б недостатнім, а вартість (подібно вартості життя і медичної допомоги) дуже високою... Здебільшого, в результаті таких державних заходів розвиток сільського господарства був задовільним в промислово розвинених країнах. Якщо сільське господарство було б вільним від державного втручання... розвиток, безперечно, був би недостатнім, а до теперішнього часу, можливо, і небезпечно низьким" [2, с. 352].

Таким чином, для обґрунтування подальших напрямів розвитку сільського господарства України, потрібна розробка принципово нового методичного

підходу, що надало б можливість здійснювати управління та регулювання у сфері державної підтримки сільськогосподарського виробництва на перспективу. На сьогодні ці напрями недосконалі. Серед основних причин цього є недотримання вимог законів України, що призвело до невиконання таких стратегічних напрямів, як розвиток сільськогосподарського машинобудування і забезпечення сільськогосподарського товаровиробника сільськогосподарською технікою, мінеральними добривами та засобами захисту рослин, захист та поліпшення використання земель сільськогосподарського призначення, регулювання ринків сільськогосподарської продукції, страхування сільськогосподарських культур та ризиків, розвиток селекції у рослинництві й тваринництві, розвиток рибного господарства та будівництво риболовного флоту, будівництво об'єктів соціальної сфери на селі, розвиток аграрної науки та освіти тощо" [8, с. 5—6].

До напрямів державного регулювання сільського господарства слід віднести застосування і впровадження концепції державного регулювання аграрного сектора економіки на основі методів організаційно-правових засад щодо подальшого його опрацювання. Інакше неможливо відпрацювати підходи до організації сільськогосподарських ринків, розробити ефективні цінову, податкову, кредитну, інвестиційну та інші політики. А, як відомо, від розвитку агропромислового комплексу залежать продовольча безпека країни і функціонування внутрішнього продовольчого ринку, забезпечення сільського населення робочими місцями та соціальна стабільність у суспільстві [6, с. 123].

Термін "концепція" (від лат. розуміння, система) визначається, як певний спосіб розуміння, трактування будь-якого предмета, явища, процесу; основна точка зору на процес (предмет); керівна ідея. Вживається для позначення провідного задуму, конструктивного принципу в наукових, художніх, технічних і політичних видах діяльності [9, с. 69].

На наш погляд, сучасна концепція державного регулювання аграрного сектора економіки повинна, перш за все, виходити з того, що в демократичному суспільстві первісним джерелом влади виступає народ, який делегує свої повноваження колективним суб'єктам державного управління (органом законодавчої, виконавчої та судової влади). Згідно з Конституцією України пріоритетом в управлінні економікою є інтереси людини з її правом власності та особистим інтересом, на відміну від підходу, який існував до 1994 р. і за яким пріоритет віддався державі. Пропонуємо при обґрунтуванні концепції державного регулювання аграрної сфери брати до уваги суспільні цінності. Можна перелічити безліч можливих суспільних цінностей, але до таких, що мають безпосереднє значення для оцінки розвитку сільського господарства, слід віднести: економічну ефективність, соціальну стабільність, справедливість розподілу ресурсів і прибутків [3, с. 145].

Важливим методологічним аспектом державного регулювання аграрного сектора економіки є також співвідношення між поставленою метою і досягнутим результатом, суть якого полягає в тому, що між ними ніколи не буває абсолютної тотожності. Неузгодженість мети і результату є фундаментальною характеристикою державного регулювання, що зумовлює його безперервний характер, оскільки кожний

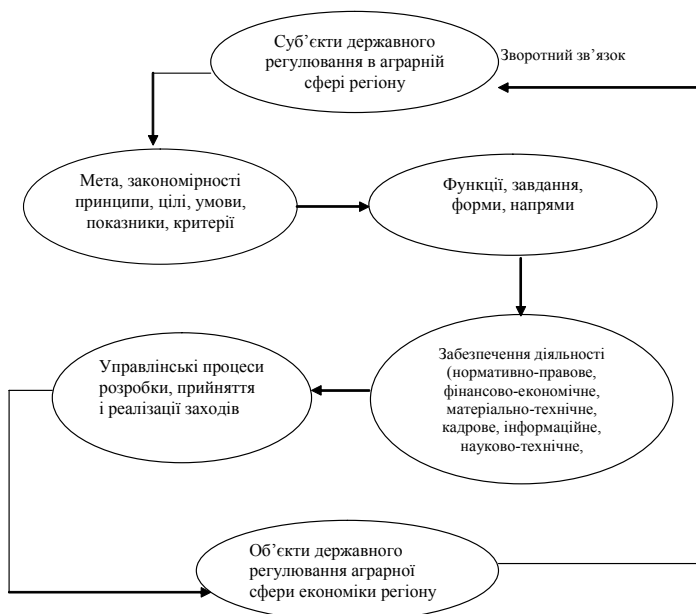

Рис. 1. Принципова схема формування впливу держави на аграрний сектор економіки як на об'єкт регулювання

досягнутий результат неминуче ставить нові цілі, які потребують реалізації в умовах, що змінилися [4, с. 181].

Механізм реалізації заходів державного регулювання економічних процесів у аграрній сфері повинен ґрунтуватися на основоположних принципах, які також є складовим елементом концепції державного регулювання аграрного сектора економіки. В науковій літературі зазначається, що "... принципи, як поняття теорії, зумовлюються певними законами, відображають сутність та реальність процесів управління. Вони є результатом наукового пізнання, формуються людьми, враховують ступінь дослідженості закономірностей та відносин в управлінні. Безпосередньо на практиці принципи набувають характеру норми, правила, яким належить керуватися в управлінській діяльності" [5, с. 188—199].

Визначення етапів реалізації основних положень концепції повинно узгоджуватися із стратегією подальшого реформування аграрної сфери і АПК в цілому, а реалізація завдань державного регулювання галузі на кожному з етапів повинна забезпечити: формування ефективного власника в сільському господарстві; створення сприятливих економічних умов для діяльності суб'єктів господарювання на аграрному ринку; зростання обсягів виробництва аграрної продукції та підвищення його ефективності. Доцільною, з нашої точки зору, є пропозиція О. Могильного наблизити періоди реалізації основних положень концепції державного регулювання сільського господарства до офіційно визначених календарних періодів загальнодержавного рівня [7, с. 65].

Щодо першого етапу, вже є результат, мова йде про набуття нашою державою членства в СОТ, тобто у 2008 р. Україна увійшла в глобальну агропродовольчу систему. Наступним кроком є здійснення економічної інтеграції та розвиток торгівельних відносин з ЄС на рівні асоційованого статусу і створення внутрішніх передумов для повноправного членства в ЄС (2009—2015 рр.).

На першому етапі (2009—2010 р.) необхідно забезпечити зміцнення конкурентоспроможності галузі; посилити соціальну спрямованість ринкових

агропродовольчій системі.

Виходячи з основних завдань державного регулювання аграрного сектора економіки, які повинні вирішуватися на різних етапах реалізації концепції, можна вважати, що загалом концепція в пореформений період повинна бути зорієнтована на економічне зростання системи АПК, тобто повинна забезпечити збалансоване нарощування продовольчого потенціалу в довгостроковому періоді [4, с. 180—187].

В економічній науці розрізняють два основні типи економічного зростання, залежно від того, за рахунок чого досягається розширене відтворення — екстенсивний та інтенсивний. Екстенсивний тип економічного зростання характеризується розширенням виробництва за рахунок збільшення кількості засобів виробництва при незмінних економічних відносинах. За таких умов продуктивність праці та її ефективність зростають дуже помірно або майже не змінюються. Інтенсивний тип економічного зростання передбачає безперервні якісні вдосконалення всіх факторів виробництва, так що сукупний економічний ефект виникає в результаті їх комплексної дії [5, с. 189].

Оскільки для отримання певного обсягу продукції може бути використана різна кількість засобів виробництва, жива праця може бути більш або менш продуктивною в залежності від технічної озброєності. Зростання продуктивності як живої, так і уречевленої праці служить одним із основних показників економічного зростання. Водночас результативність праці (як живої, так і уречевленої) може бути виміряна відношенням результатів виробництва до загальних витрат праці на їх досягнення.

Механізм реалізації концепції державного регулювання аграрного сектора економіки має містити наступні складові елементи: законодавче забезпечення; бюджетно-фінансове регулювання розвитку аграрного сектора економіки регіону; розробка і реалізація державних регіональних програм щодо розвитку аграрного сектора; бюджетна підтримка АПК регіону з метою забезпечення продовольчої і економічної безпеки; забезпечення стабільності функціонування АПК регіону за рахунок під-

тримки міжрегіонального та прикордонного співробітництва [9, с. 69].

Отже, зростання аграрного сектора економіки необхідно розглядати як діалектичний результат взаємодії двох чинників: функціонування ринкового механізму в сільському господарстві та державне регулювання галузі. Практика свідчить, що на різних етапах розвитку ринкових відносин співвідношення ролей держави і ринку закономірно змінюється. Досягнення найвищих рівнів ефективності сільського господарства залежить від оптимальності впливу держави стосовно конкретних сфер і напрямків регулювання, а також "глибини" втручання в ринковий механізм.

Завданнями другого етапу (2011—2015 р.) мають бути: подальша адаптація аграрного законодавства України до законодавства ЄС; удосконалення механізмів регулювання та підтримки аграрного ринку згідно з вимогами ЄС; зміцнення позицій України у світовій

ВИСНОВКИ

Отже, концепції державного регулювання аграрного сектора економіки мають бути притаманними такі риси, як системність, цілісність, визнання за державою функцій, які доповнюють дію ринкового механізму та забезпечують умови діяльності для всіх суб'єктів аграрного ринку. Нині загальновідомим є той факт, що економічна ефективність найбільшою мірою досягається в умовах дії конкурентного ринкового механізму. Мета держави в ринковій економіці — не коригувати ринковий механізм, а створювати умови для його ефективного функціонування: конкуренція повинна забезпечуватися скрізь, де можливо, регулюючий вплив держави — скрізь, де необхідно.

Література:

1. Гайдуцький Г.І. Госпрозрахунковий механізм міжгалузевих зв'язків в АПК / Г.І. Гайдуцький. — К.: Урожай, 1999. — 179 с.
2. Гелбрейт Дж.К. Экономические терии и цели общества / Дж.К. Гелбрейт. — М.: Прогресс, 1979. — С. 352—353.
3. Глушко В.П. Основи аграрної економіки: [підручник] / В.П. Глушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О.А. Ковтун [та ін.]. — К.: Вища освіта, 2003. — С. 144—150.
4. Дацій О.І. Удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нових технологій і високотехнологічних агропромислових виробництв / О.І. Дацій // Вісник НАДУ. — 2005. — № 1. — С. 180—187.
5. Копелець О.О. Застосування елементів механізму регулювання розвитку сільського господарства в рамках систем державного і господарського управління / О.О. Копелець; за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева // Збірник наукових праць НАДУ при Президентіві України. — К.: Вид-во НАДУ, 2005. — Вип. 2. — С. 188—199.
6. Максименко С. Інститути та інструменти розвитку територій на шляху до європейських принципів / С. Максименко; за ред. С. Максименка. — Київ, 2001. — 244 с.
7. Могильний О. Критерії ефективності державного регулювання аграрного сектора економік / О. Могильний // Економіка України. — 2003. — № 2. — С. 65.
8. Політика та розвиток сільського господарства в Україні / За ред. Ш. Крамона-Таубадела, С. Зорі, А. Штріве. — К.: Альфа-Принт, 2001. — 312 с.
9. Пухтинський М. Концептуальні підходи до перспективи місцевого і регіонального розвитку / М. Пухтинський // Президент України та державна регіональна і муніципальна політика. — К.: Логос, 2002. — С. 66—70.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2009 р.